



foto Pauline Louise van Till

Met de zandafgraving en de aanleg van de Johan van Oldenbarneveltlaan startte in 1896 de bouw van de wijk het Statenkwartier. Twee jaar later werd er het eerste huis gebouwd. Op de hoek van de Scheveningseweg en de toen net aangelegde Stadhouderslaan (nu: Eisenhowerlaan) verrees Villa Henny, ontworpen door dr. Hendrik Petrus Berlage (1856-1934). Deze villa wordt gezien als het eerste voorbeeld van de moderne woonhuizenarchitectuur in Nederland.

Berlage bouwde de villa in opdracht van Carel Henny, directeur van het verzekeringsbedrijf *De Nederlanden van 1845*, waarvoor hij eerder een kantoorgebouw in Amsterdam ontwierp, in de toen gangbare art nouveau-stijl. Veel Hagenaars kennen Villa Henny door de prominente locatie. Destijds bracht het nieuwe gebouw de nodige beroering teweeg en werd bestempeld als een 'brutaal stuk architectuur'. Het officiële architectuurtijdschrift *Architectura* noemde het nieuwe gebouw 'het gele gevaar' vanwege de opvallende gele dakpannen en schamperde over een 'gekkenhuis' aangezien er geen vitrages waren en het kale interieur dus duidelijk zichtbaar was van buitenaf.

Rationele bouwstijl

Villa Henny is beslist bijzonder in de Nederlandse architectuurgeschiedenis. Berlages ontwerp markeert het omslagpunt in zijn denken. In de jaren voorafgaand aan de opdracht was bij de jonge architect twijfel gerezen over de houdbaarheid van imitatiestijlen in een moderne wereld. Na veel over-

weging besloot hij afscheid te nemen van de drukke, populaire neo-stijlen ten faveure van een rationele bouwstijl. Villa Henny is de eerste toepassing van de nieuwe rationele visie op de woonhuisarchitectuur. De hervorming had niet slechts betrekking op het exterieur en de decoratie maar, veel fundamenteler, ook op de plattegrond. Het ideaal van Berlage was een open, toegankelijke en heldere wooncultuur. Dit in tegenstelling tot de toen in zwang zijnde, gestoffeerde, gesloten en gemoedelijke wooncultuur van de 19^e eeuw. Hij wilde weg van de romantiek en neostijlen en streefde naar een rationele bouwstijl en eerlijk materiaalgebruik.

Verheffen van de smaak

Berlage was nauw verbonden geraakt met de beweging aan het eind van de 19^e eeuw in Nederland, die zich in Amsterdam concentreerde rond het progressieve weekblad *De Kroniek*. Hun streven was de kunstenaar als dienaar van de samenleving, in de zin dat hij kunst en samenleving moest re-integreren. Doel was het streven naar een betere wereld, gebaseerd op de principes van het socialisme. Een belangrijk onderdeel van deze taak was het verheffen van de smaak van het publiek, weg van de bombastische en eclectische stijlen die in zwang waren. De moeilijkheid hierbij was dat opdrachten alleen van een kleine groep particuliere, bemiddelde opdrachtgevers konden worden verwacht, veelal progressieve intellectuelen. Bedoeld om het grote publiek te bereiken, maar omdat esthetische overwegingen voorrang kregen boven alle andere, werd de bouwstijl in de praktijk een modieuze, dure mode die slechts voor weinigen beschik-

baar was. Het idealisme van de jaren '90 kwam niet ver, de stijlvernieuwing wel.

Dat Berlage zijn radicale ideeën volledig kon doorvoeren is te danken aan zijn opdrachtgever, Carel Henny, die hem geheel de vrije hand gaf. De architect hoefde met niemand te onderhandelen, niet met Henny noch met andere ontwerpers. De plattegrond is gebaseerd op een strak doorgevoerd systeem van vierkanten en diagonalen, waarbij de kamers met een ruimtelijk effect gegroepeerd zijn rond een centrale hal.

Ook interieur ontwerp

Van alle huizen die Berlage bouwde, was Villa Henny de enige waarvan hij ook het interieur ontwierp. Het interieur was voor Berlage architectuur in het klein, gebaseerd op dezelfde rationele principes. Streng rechte lijnen, met bakstenen en eikenhout, de materialen die hij ook later veelvuldig zou toepassen. De houten vloeren en balken werden in zicht gelaten, de muren kaal en de meubels waren geheel van hout. Hij was een man die het detail heel serieus nam, bij alles wat hij ontwierp. Niet alleen de meubels, maar werkelijk alles, van serviesgoed tot behang, van tegels en verlichting tot deurknoppen, alles werd door Berlage zelf ontworpen. Hij gooide de 19^e-eeuwse ontwerptradities overboord: het interieur was een afspiegeling van het exterieur. Het interieur maakte deel uit van het totale ontwerp.

Villa Henny was het eerste huisinterieur waarin Berlage de baksteen ook binnen zichtbaar liet, een toepassing die hij al in openbare gebouwen had gebruikt. De onderste delen van de muren waren van geglazuurde bakstenen van geel en blauw met een beetje wit, de bovenkant van gewone bakstenen van een zacht rood. Baksteen was voor hem van groot belang, hij zou later zelfs zijn eigen baksteen ontwerpen, voor de bouw van het Haags Gemeentemuseum. Het huis bevatte alleen het strikt nodige meubilair. Oorspronkelijk was er geen plek om hoeden en jassen op te hangen, maar later werd hiervoor bij Berlage zelf een open kast besteld.

Stoelen

Berlage ontwierp ook de stoelen zelf, in puur rationele stijl. De Henny-stoelen vormden een geheel eigen ontwerp, niet vergelijkbaar met de formele historische stijlen waar hij zich eerder door had laten inspireren. In zijn zoektocht naar een nieuwe zakelijke stijl sloeg Berlage door: hout mocht in zijn visie niet worden gebogen, wat leidde tot strenge, zakelijke meubels van eiken- en teakhout zonder decoraties, zeer vooruitstrevend voor die tijd. Het zitmeubilair had weliswaar een patroonbekleding, maar was verder Spartaans, met rechte houten ruggen zonder kussens, niet erg comfortabel.



H.P. Berlage, 1916.
Pentekening door S.H.
de Roos (Nederlands
Architectuurmuseum
Rotterdam, Wikipedia)

Berlage voldeed volledig aan zijn eigen eisen voor eenheid van stijl in Villa Henny, de bewoners tevreden stellen was een andere zaak. Carel Henny kon met hem meegaan, maar de familie vond de strenge soberheid allemaal veel moeilijker te verdragen, vooral ook omdat Berlage strikte instructies gaf: alles moest op zijn plaats blijven, de meubels moesten steeds recht worden geplaatst, niet diagonaal en er mochten geen spiegels of klokken in de salon komen.

Te streng

Mevrouw Henny werd niet bepaald gelukkig in haar nieuwe huis, de inrichting bleek voor haar veel te streng. Na korte tijd nam zij tegenmaatregelen, liet haar boudoir pleisteren en voorzien van een parketvloer. Er werd een klok besteld, een spiegel voor de salon en al snel werd het meubilair vervangen, de stoelen het eerst. Deze maken nu deel uit van de collectie van het Kröller-Müller museum.

Villa Henny was rond de eeuwwisseling een demonstratie van 'goed wonen', een toonbeeld van 'goede smaak'. En al snel bleek er in de hoogste kringen van de hofstad belangstelling voor die zakelijke soberheid, in kringen die zich altijd hadden gewenteld in drukke, gerieflijke neo-stijlen. Villa Henny is tegenwoordig in gebruik als kantoorpand, maar verkeert nog altijd in een tamelijk ongewijzigde staat. Zo zijn met name de baksteenmuren en het smeedijzerwerk van de intrigerende centrale hal geheel intact gebleven.

Jan Bron Dik



Berlages stoel voor
Villa Henny
(foto krollermuller.nl)